

Paul Ricoeur – Jeg'et og Selv'et

(Efter The Internet Encyclopedia of Philosophy)

Der er to beslægtede spørgsmål, der inspirerer Ricoeur: "Hvem er jeg?" og "Hvordan bør jeg leve?", spørgsmål han samtidig anser for filosofiske grundlagsproblemer. Det første spørgsmål er blevet afvist af moderne analytisk og postmoderne filosofi, hvilket indebærer den konsekvens, at disse retninger ikke kan besvare det andet spørgsmål. Postmodernismen afviser i sin egenforståelse processerne for og ved identitetsdannelse i traditionel forstand, idet den udmaler dem som hvilende på præmisser om familiære og politiske magtrelationer på tvivlsomme metafysiske antagelser om køn, race og sind. Samtidig reducerer nutidig tankefilosofi spørgsmålet om "hvem?" til et spørgsmål om "hvad?", hvorved den lukker af for overvejelser vedrørende Selvet, idet den udnævner problemet til et om noget instrumentelt eller praktisk. I forhold til spørgsmålet om "Hvem er jeg?" anerkender Ricoeur sin gæld til hovedsagelig Marcel og Heidegger, men også til Merleau-Ponty. Angående det moralske spørgsmål står han i gæld til Aristoteles og Kant. I sine overvejelser vedrørende spørgsmålet "hvem er jeg?", begynder Ricoeur med at undersøge selvets natur – at søge at forstå værendet, hvis natur er introspektion.

I denne bestræbelse drives Ricoeurs filosofi af ønsket om at fremsætte en redegørelse, der kan retfærdiggøre anspændtheden og flertydigheden i det specifikt menneskelige, og som understøtter (rimeligheden ved) det fejlbarlige ved det. Allerede i *The Voluntary and The Involuntary (Le Volontaire et l'Involontaire)*, påbegyndt under hans tid som krigsfange, ses denne interesse. Her undersøger han den autonome ufrihed, mennesket er underlagt alene ved dets dødelighed og den sanselige og motoriske (den viljesstyrede) nødvendighed ved tanken om selvet som handlingsagent. Vi har, skriver han senere, en "dobbel forpligtelse" – én overfor den materielle verdens kausalitet og én overfor den fænomenale verdens (viljens) frihed, hvorved vi ved vore handlinger søger at frigøre os fra naturens love. Denne forståelse af selvets dobbelte natur er grundlaget for Ricoeurs filosofi.

Ricoeur afviser tanken om Selvet som en metafysisk entitet. Ja, det er slet ikke nogen entitet! Selvet er kun selv-hed! Selvhed er en intersubjektivt konstitueret og selv-tillagt evne til handling, som kan have af mennesker som individer. Den egentlige selvhed er hverken udelukkende et abstrakt begreb eller en dyrisk intuition, men begge dele. I det væsentligste involverer den grebet om en selv som "hvem" – d.v.s. en person som den konkrete situations subjekt – i en situation, karakteriseret ved materielle og fænomenale kvaliteter. Dette medfører en forståelse af en selv som en person med navn og fødested og -tid, sammenkædet med andre navngivne personer med bestemte etniske og kulturelle traditioner; daterede, navngivne og stedfæstede. I *Oneself As Another (Soi-même comme un autre)* beskriver Ricoeur, hvordan kompleksiteten ved spørgsmålet "hvem?" baner vejen for en bestemt beskrivelse af spørgsmålet om den personlige identitet:

"hvorledes selvet samtidig kan være en person, vi taler om, og et subjekt, der omtaler sig selv i første person, medens hun taler med en anden person... Vanskeligheden vil

være... at forstå, hvorledes tredje person er omtalt i diskursen som én, der omtaler sig selv i første person". (34-5)

Med henvisning til Heideggers begreb Dasein, fortsætter Ricoeur med "At sige selv er ikke at sige mig selv... overgangen fra selv-hed til mig-hed bestemmes ved klausulen "i hvert fald"... Selvet... er i hvert fald mit". (Ibid. p. 180)

Med dette mener han, at ethvert menneske må påtage sig sin selvhed som sin egen; enhver må se sig som hun er; man må vedgå sig selv. Subjektivitet, eller selvhed, er for Ricoeur en dialektik mellem aktivitet og passivitet, da vi er eksistenser med en "dobbelt natur", dannet langs med det forvirrende skel mellem det viljesstyrede og det autonome, eksistenser overladt til os selv som noget, der bør kendes.

Ricoeur mener, som Marcel, at svaret på spørgsmålet "Hvem er jeg?" aldrig vil kunne blive udviklet til sin fulde betydning. Det er, fordi "jeg", der fremsætter spørgsmålet "Hvem er jeg?", falder ind under undersøgelsens domæne – jeg er både den, der søger, og den, der bliver søgt. Denne specielle cirkularitet giver selvhed en spørgende og dialektisk karakter, der således påkalder en hermeneutisk indfaldsvinkel. Denne cirkularitet har altså sin grund i den udtrykte subjektivitets natur.

Ricoeurs opfattelse bygger på Marcells opfattelse af udtrykt subjektivitet som en "fundamental fordring" (Marcel, 1965). Fordringen ligger i den antidualistiske forståelse, at "jeg" og min krop ikke er metafysisk distinkte entiteter. Min krop kan ikke tænkes, uden at den er netop min. Hvilke tilstande jeg end tilskriver min krop som dens tilstande, kan jeg kun gøre det i den udstrækning, de også er attributter ved mig. Min krop er såvel noget, jeg er, som noget, jeg har: det er "min krop", der forestiller sig, opfatter og erfarer. Enheden "min krop" er en enhed *sui generis* (unik). Samtidig er min krop dog noget, jeg gennem mine handlinger udøver en vis instrumentalitet med. Alligevel er handlingen, der fremkalder instrumentaliseringen, ikke andet end "min krop". Der findes ingen jeg-krop relation; den simple term er "min krop".

"Genstands-kroppen"s ("*corps-sujet*") iboende flertydighed kan direkte opleves ved at klappe i sine (egne) hænder (et eksempel, der ofte anvendes hos Marcel og Merleau-Pony). I denne oplevelse bliver skillelinien mellem subjekt og objekt utydelig: man kan ikke klart afgøre, hvilken hånd, der rammer og hvilken hånd, der bliver ramt, idet hver hånd oscillerer mellem agentens (den handlendes) og objektets rolle, tilmed uden at være begge dele simultant. Man kan ikke føle sig selv føle. Eksemplet skal tjene til at påvise to forhold: Det ene, at min krops flertydighed forhindrer den fuldstændige objektivering af mig selv, den anden, at flertydigheden også gælder for perception i almindelighed. Perception er ikke bare passiv, men snarere noget, der involverer en aktiv modtagelse (se *Oneself As Another*, pp. 319–329). Min krop spiller med andre ord en aktiv rolle i struktureringen af mine perceptioner, hvorfor betydningen af mine perceptioner må tolkes i sammenhæng med min kropslige situation.

Ikke-tilfældigheden ved mig selv og min krop danner et forvirrende skel i subjektivitetens struktur. Resultatet bliver, at viden om mig selv og verden ikke konstitueres af mere eller mindre nøjagtige fakta, men snarere af en sammensat

diskurs – en diskurs, der fastlægger grænselinierne mellem de objektive, intersubjektive og subjektive aspekter i oplevelsen. Således set er al viden, inklusive min viden om min egen eksistens, middelbar, hvorfor den skal fortolkes. Det betyder også, at selvindsigt ikke kan opnås gennem den form for introspektiv umiddelbarhed, som Descartes hylder. Nej, som mennesker er vi aldrig helt en "énhed" i os selv; vi er fejlbarlige væsener. På denne måde bliver den, jeg er, ikke et objektivt faktum, der kan undersøges, men snarere noget, jeg må opnå eller danne, og som jeg skal dokumentere.

Ifølge Ricoeur er spørgsmålet "Hvem er jeg?" specifikt for en speciel væren, nemlig det, at være et subjekt i en tidsmæssig, materiel, sproglig og social enhed. Evnen til at se sig selv som et konkret subjekt i denne verden kræver en kompleks forståelsesmåde, med integration af ret heterogene diskurser, herunder ikke mindst tidens forskellighed. Således er det netop den tidsmæssige dimension, Ricoeur hovedsagelig har viet sin hermeneutiske filosofi og forståelsesmodel.

Litteratur:

Marcel, Gabriel.: *Being and Having: an existentialist diary* (New York: Harper and Row, 1965)

Ricoeur, P.: *Freedom and Nature: The Voluntary and the Involuntary* (Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1966)

Ricoeur, P.: *Oneself as Another*, trans. Kathleen Blamey (Chicago: University of Chicago Press, 1992)

(Oversat og bearbejdet af Holger Wahlström)